

JOURNAL OF RESEARCH
IN EDUCATION AND SOCIETY
EĞİTİM VE TOPLUM
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
ISSN: 2458 - 9624 (Online)

Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi/JRES, 4(2), 33-49, 2017

ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN SİBER ZORBALIK YAŞAMA DÜZEYLERİ VE SİBER ZORBALIKLA BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ

SECONDARY SCHOOL TEACHERS' LEVEL OF EXPOSURE TO CYBER BULLYING AND THEIR COPING STRATEGIES FOR IT

Keman Elif METİN¹

¹Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü. Ankara, Türkiye, metinkelif@hotmail.com

Gönderim Tarihi: 03.04.2017

Düzeltilme Tarihi: 14.06.2017

Kabul Tarihi: 25.07.2017

Öz

Bu araştırmanın amacı, ortaokul öğretmenlerinin siber zorbalık yaşama düzeylerinin ve siber zorbalık ile başa çıkma stratejilerinin belirlenmesidir. Araştırmada, temel yöntem olarak tarama modeli kullanılmış, verilerin analizinde karma yöntemden faydalanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Ankara ili Keçiören ilçesindeki resmi ortaokullarda görev yapan toplam 22 öğretmen oluşturmuştur. Veri toplama aşamasında araştırmacı tarafından öğretmenlere yönelik olarak hazırlanan görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme sorularının analizinde ise nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan betimsel analiz ve içerik analizi yöntemlerine başvurulmuştur. Çalışma sonucunda öğretmenlerin %95'inin siber zorbalığa doğrudan maruz kaldığı, %87'sinin ise etrafında böyle bir olayın yaşandığına şahit olduğu tespit edilmiştir. Siber zorbalık yaşayan öğretmenler daha çok hakaret, kişisel bilgi ve resimlerinin izinsiz olarak paylaşılması, cinsel taciz ve hesaplarının ele geçirilmesi davranışlarına maruz kalmışlardır. Ayrıca, bunlar karşısında öğretmenler daha çok kızgınlık, üzüntü, kendini kötü hissetme, korku ve huzursuzluk yaşamaktadırlar. Bu nedenle, öğretmenlerin tamamı siber zorbalığa karşı çeşitli önlemler almaktadırlar ve çeşitli önerilerde bulunmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalık, Başa çıkma Stratejisi, Öğretmen, Ortaokul

Abstract

The purpose of this study is to investigate secondary school teachers' level of exposure to cyber bullying and their coping strategies for it. The survey method was used as the basic method in this study, and the mixed method was utilized in the analysis of the data. A total of 22 teachers who work in official secondary schools in Kecioren, a town in Ankara, in 2016-2017 academic year comprised the sampling of the present study. An interview form prepared by the researcher was used during the data collection phase. Descriptive analysis and content analysis were carried out to analyze the interview data. The results of the study revealed that that 95% of the teachers were directly exposed to cyber bullying, and 87% of them had witnessed such an event. The teachers suffering from bullying have been subjected to insults, the sharing of personal information and pictures without permission, sexual harassment and the seizure of their accounts. In addition, these teachers face anger, sadness, low self-esteem, fear and restlessness. For this reason, all of the teachers are taking various measures against cyber bullying, and they give some suggestions regarding it.

Keywords: Cyber bullying, Coping strategy, Teacher, Secondary school

Giriş

2000’li yıllardan itibaren bilgisayar ve internet alanında yaşanan baş döndürücü gelişmeler ve toplumun her kesiminin bunları yaygın bir biçimde kullanması nedeni ile sanal ortamlarda zorbalık davranışları yaşanmaya başlanmış ve yaşanan olaylar zaman içerisinde artış göstermiştir (Ayas & Horzum, 2010). Bunun sonucunda da siber zorbalık olarak isimlendirilen yeni bir kavram ortaya çıkmıştır (Arıcak, Kınay & Tanrikulu, 2012; Arıcak, 2011).

Bu kapsamda, siber zorbalık terimini ilk olarak kullananlardan birisi Bill Belsey olmuştur. Belsey, siber zorbalığı 2005 yılında “e-posta, cep telefonu, çağrı cihazlı metin mesajları, anlık mesajlaşma, karalayıcı kişisel web siteleri ve karalayıcı kişisel çevrimiçi sorgulama web siteleri gibi iletişim ve bilgi teknolojilerinin kullanımı yoluyla, bir kişi veya bir grup tarafından başkalarına zarar vermek amacıyla yapılan kasıtlı, tekrar eden ve saldırgan davranışlar” şeklinde detaylı olarak tanımlamıştır (Sakallı & Çiftci, 2016).

Aynı yıllarda siber zorbalık, birine çevrimiçiyken kaba ve siber zorbalık zarar verici ve acımasız metin ve resimlerin internet ve diğer dijital iletişim araçlarıyla gönderilmesi; bir grup veya birey tarafından iletişimin elektronik şekillerini kullanarak gerçekleştirilen, tekrarlayan ve kendisini kolayca savunamayan bir kurbanı karşı saldırgan, kasıtlı tavırlar olarak farklı şekillerde tanımlanmıştır (Ümmetler-İlhan, 2016).

Bu tanımın yanında, siber zorbalığın en kapsamlı tanımlarından birisi Arıcak (2011) tarafından yapılmıştır. Buna göre; siber zorbalık, “bilgisayar, cep telefonu ve diğer iletişim teknolojileri aracılığıyla bir birey ya da gruba karşı yapılan kasıtlı ve tekrarlanan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümüdür” (Arıcak, 2011, s. 23). Ancak, Yaman ve Peker (2012) bu tanıma uluslararası literatüre atıf yaparak bazı ölçütler eklemiştir. Bu ölçütler; ısrar edicilik, tekrar etme, zarar verme ve bilgisayar, cep telefonu ve diğer elektronik araçlar ile yapılmış olmasıdır.

Siber Zorbalığın Nedenleri ve Sonuçları

Siber zorbalığın nedenleri çeşitli kaynaklarda içsel nedenler, dışsal nedenler, siber zorbalığın doğasından kaynaklanan nedenler ve çevresel nedenler gibi çeşitli gruplandırmalara gidilerek açıklanmaktadır. Genel olarak; içsel nedenler, zorbanın kişisel özellikleri ile ilgili bireysel ve psikolojik nedenlerdir. Dışsal veya çevresel olarak adlandırılan nedenler, aileden veya arkadaş çevresinden kaynaklanan nedenlerdir. Siber zorbalığın doğasından kaynaklanan nedenler ise

siber zorbalığın tamamen kendisi ile ilgili olarak ortaya çıkan ve zorbayı siber zorbalığa iten nedenlerdir (Sakallı & Çiftci, 2016).

Yapılan araştırmalar siber zorbalık davranışlarından en çok mağdur olanların gençler olduğunu, topluluk psikolojisiyle teknolojik araçları kullanan siber zorbaların her geçen gün artan tehditlerinin, insan yaşamını olumsuz etkilediğini, böylece kişilerin kaygı ve korku içinde yaşam kalitelerinin olumsuz etkilendiğini ortaya koymaktadır (Bayram & Sayılı, 2011, s.144).

Özer'e (2016) göre siber zorbalığın sonuçları mağdur ve zorba açısından olmak üzere iki farklı boyutta ele alınmaktadır. Siber zorbalığın mağdur açısından sonuçlarını duygusal ve psikolojik etkiler, sosyal etkiler, akademik etkiler ve fiziksel etkiler olmak üzere dört başlık altında belirtmek mümkündür. Ayrıca, siber zorbalığın mağdur üzerindeki etkilerinin boyutu; maruz kalınan siber zorbalığın yoğunluğuna, süresine mağdurun psikolojik durumuna ve siber zorbalığın neden olduğu strese karşı gösterdikleri dirence göre değişebilmektedir (Özer, 2016).

Siber zorbalığın mağdur üzerinde çeşitli etkileri olduğu gibi zorba üzerinde de çeşitli etkileri ortaya çıkmaktadır. Siber zorbalık ile birlikte siber zorbalar; öfkeli ve kolayca tepki gösterir bir psikolojik durum içerisine girmekte ve yetişkinlere karşı saldırganlaşmaktadırlar. Siber zorbaların empati yetenekleri zayıflamakta ve siber zorbalar duygusal olarak daha güçsüzleşerek fiziksel olarak diğer öğrencilere göre daha baskın hale gelmektedirler. Bunun yanında zorbalar, evde az zaman geçirmekte ve aile içinde olumlu etkileşimleri azalmaktadır. Güvenli ve hazırcevap, dalgacı ve alaycı davranırlar ve iletişimde başarılıdırlar. Ancak, psikolojik ve sosyal çeşitli problemler yaşarlar (Ümmetler-İlhan, 2016).

Siber Zorbalığın Yaygınlığı

2017 yılı ocak ayı istatistiklerine göre tüm Dünya'daki internet kullanıcılarının sayısı 3,5 milyardan fazladır. Dolayısıyla, bugün Dünya nüfusunun %46'sı bir internet bağlantısına sahiptir ve 1995'te %1 olan bu oran aradan geçen yaklaşık çeyrek asırlık süre içerisinde %46'ya ulaşmıştır. Ancak, bu oran her geçen yıl daha da artmaktadır (Internetlivestats, 2017). Türkiye İstatistik Kurumu ([TÜİK], 2016) verilerine göre ise Türkiye'de bilgisayar ve internet kullanım oranları 2016 yılı Nisan ayında 16-74 yaş grubundaki bireylerde %61,2 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca, Türkiye'de hanelerin %96,9'unda cep telefonu veya akıllı telefon bulunmaktadır.

Bu rakamların yanında, siber zorbalılığın yaygınlığı ile ilgili olarak 2010 yılı ve sonrasında yapılan araştırmaların sonuçlarına bakıldığında önemli rakamlar göze çarpmaktadır. Kanada'da Mishna, Cook, Gadalla, Daciuk ve Solomon (2010) tarafından ortaokul ve liselerde yapılan bir araştırma sonucunda öğrencilerin yarısının siber zorbalık yaşadığı, üçte birinin ise siber zorbalık yaptığı tespit edilmiştir. Yine 2010'da Tayvan'da ortaokullarda yapılan bir araştırmada ise katılımcıların yarısından çoğunun siber zorbalık olayına tanıklık etmiş olduğu, üçte birinin siber zorbalığa uğramış olduğu ve beşte birinin internet üzerinde zorbalık yaptığı görülmüştür (Özer, 2016). Bir Avrupa ülkesi olan Belçika'da da durum çok farklı değildir. Walvare ve Heirman'ın (2011) 12- 18 yaş arası gençler üzerinde yürüttükleri araştırma sonucunda öğrencilerin yine üçte birinin (%34) siber mağdur olduğu, beşte birinin ise siber zorba olduğu ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de siber zorbalılığın yaygınlığını tespit etme amaçlı çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. 2007 yılında yapılan bir araştırma sonucunda Türkiye'de lise öğrencileri arasında siber mağdur oranının yaklaşık üçte bir olduğu görülmüştür (Erdur-Baker & Kavşut, 2007). Arıcak vd. (2012) tarafından ergenler arasında siber zorbalık olaylarının yaygınlığını tespit etmek amacıyla yapılan araştırmada ise ortaokul öğrencilerinin üçte birinin (%35,7) başkalarına siber zorbalık yaptığı; dörtte birine yakının (%23,8) hem zorba hem de mağdur olduğu; onda birinden azının (%5,9) ise sadece kurban olduğu görülmüştür.

Türkiye'de üniversite öğrencileri arasında yapılan araştırmada ise öğrencilerin %36,7'sinin siber zorbalığa maruz kaldığı, beşte birinin (%17,7) hem zorba hem mağdur olduğu; çok azının ise (%2) siber zorbalık yaptığı ortaya konmuştur (Arıcak, 2011). Bunların yanında benzer bulgulara Burnukara (2009) ve Baştürk, Sayımer ve Ergül (2015) tarafından da ulaşılmıştır. Dolayısıyla, siber zorbalık ilköğretimden yükseköğretime kadar eğitimin her kademesinde karşılaşılabilen bir durumdur ve bugün dünyada ve Türkiye'de üzerinde önemle durulması gereken problemlerden birisidir.

Amaç

Çalışmanın amacı, ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin siber zorbalık yaşama düzeylerinin ve siber zorbalık ile başa çıkma stratejilerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

1. Öğretmenlerin sosyal medya, internet bankacılığı ve e-vatandaşlık kullanımları hangi düzeydedir?
2. Öğretmenlerin internet kullanımları ve siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri nedir?

3. Siber zorbalık yaşayan öğretmenler ne tür davranışlara maruz kalmışlardır ve bunları nasıl karşılamışlardır?
4. Öğretmenler etraflarında zorbalığa maruz kalındığına şahit olmuşlar mıdır? Şahit olunduyorsa, bunlar nelerdir?
5. Öğretmenlerin siber zorbalığa karşı önlem alma yaklaşımları nasıldır? Bunun için, hangi davranışları sergilemektedirler?

Yöntem

Araştırmada, tarama modeli kullanılarak konu hakkında derinlemesine bilgi sahibi olunması amaçlanmıştır. Tarama modeli; bir çalışmada, ele alınan konunun, olayın, örneklem veya evrenin tamamının kendi koşulları içerisinde ve herhangi bir müdahale gerçekleştirilmeden betimlenmesine dayalı bir modeldir. Bu modelde, hakkında bilgi sahibi olunmak istenen olgu veya olayların gözlenmesi ve belirlenmesi amaçlanır (Karasar, 2003, s.77).

Bu amaçla, yapılan bu çalışma keşfetmeye dayalı durum çalışması (exploratory case study) deseninde yürütülmüştür. Keşfetmeye dayalı durum çalışması genellikle; bir olgu hakkında detaylı bir ön araştırma bulunmadığı ve bir hipotez ortaya koymak için gerekli veriye sahip olunmadığı zamanlarda kullanılmaktadır (Streb, 2010).

Ayrıca, verilerin analizinde karma yöntemden faydalanılmıştır. Karma yöntem (mixed method), eğitim ve sosyal araştırmalarda bir dönüm noktası olarak kabul edilmekte ve araştırmacının birbirini izleyen çalışmalar içerisinde nitel ve nicel yöntemleri sırasıyla kullanması anlamına gelmektedir (Baki & Gökçek, 2012). Ancak, daha çok nitel analizlere ağırlık verilmiştir. Nitel araştırmalar görüşme ve odak grup görüşmeleri gibi yöntemlerle tutum, davranış ve deneyimleri keşfetmeyi amaçlayan ve katılımcılardan derinlemesine fikir edinmeye teşebbüs eden araştırmalardır (Arı, 2015, s.19).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini; 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Ankara ili Keçiören ilçesindeki resmi ortaokullarda görev yapan toplam 2773 öğretmen oluşturmuştur. Örneklem seçiminde rastgele örnekleme yöntemlerinden birisi olan tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tabakalı örnekleme yöntemi, ana kütlelin öncelikle gruplara ayrıldığı, daha sonra da bunların içinden birimlerin seçiminin rastgele yapıldığı örneklemedir (Tuna, 2016).

Tabakalı örnekleme yönteminin tercih edilmesinin nedeni örneklemin farklı okullara dağılmasını, dolayısıyla örneklemin temsil gücünü arttırmayı sağlamaktır. Bu nedenle, araştırmanın alt kitlelerini 8 farklı okul, örneklemini ise ilgili okullarda görev yapmakta olan toplam 22 öğretmen oluşturmuştur. Örnekleme ilişkin detaylı bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1.

Katılımcıların Çeşitli Demografik Özellikleri

Soru	Cevaplar	<i>f</i>	%
Cinsiyet	Kadın	17	77,3
	Erkek	5	22,7
Yaş	20-25	1	4,5
	26-30	2	9,1
	31-35	1	4,5
	36+	18	81,8
Medeni Hal	Evli	13	61,9
	Bekâr	9	38,1
Mesleki Kıdem	1-5 yıl	5	22,7
	6-10 yıl	2	9,1
	11-15 yıl	2	9,1
	16-20 yıl	7	31,8
	21+ yıl	5	22,7
	Bilinmeyen	1	4,5
Toplam		22	100

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri toplama aşamasında araştırmacı tarafından öğretmenlere yönelik olarak hazırlanan ve yarı yapılandırılmış özellik gösteren “Siber Zorbalık ve Başa Çıkma Stratejileri Görüşme Formu” kullanılmıştır. Görüşme formunda toplam iki bölüm bulunmaktadır. Bunlar kişisel bilgiler ve görüşme soruları bölümleridir. Kişisel bilgiler bölümünde 12, görüşme soruları bölümünde ise 10 soru yer almıştır.

Çalışmanın geçerlik ve güvenilirliğini arttırmak için; katılımcılarla uzun süreli etkileşim kurulmuş, görüşmeler olabildiğince uzun tutularak derinlik odaklı veri toplama uygulanmış, soruların hazırlanmasından analizine kadar tüm aşamalarda uzman incelemesine (nicel ve nitel araştırma yöntemleri konusunda iki uzman) başvurulmuş ve verilerin analizinden sonra bulunan sonuçlar katılımcılara gösterilerek katılımcı teyidi alınmıştır. Kullanılan bu yöntemler geçerlik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan yollardır (Yıldırım & Şimşek, 2016, s.265).

Görüşme formunun kişisel bilgiler bölümünde yer alan soruların analizinde SPSS 22.0 paket programı kullanılarak frekans analizi vb. nicel analiz yöntemlerinden faydalanılmıştır. Görüşme soruları bölümünde yer alan soruların analizinde ise nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan betimsel analiz ve içerik analizi yöntemlerine başvurulmuştur. İçerik analizi; kalıpları temaları, ön yargıları ve anlamları tespit etmek amacıyla belirli bir materyalin dikkatlice, ayrıntılı ve sistematik olarak incelenmesi ve yorumlanmasıdır (Aydın, 2015, s.380).

Bulgular

Sosyal Medya, İnternet Bankacılığı ve E-Vatandaşlık Hizmetleri Kullanımı

Katılımcıların sosyal medya, internet bankacılığı ve e-vatandaşlık kullanımları ile ilgili bilgiler detaylı olarak Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2.

Sosyal Medya, İnternet Bankacılığı ve E-Vatandaşlık Hizmetleri Kullanımı İle İlgili Bulgular

Soru	Cevaplar	f	%
Sosyal Medya Kullanım Sıklığı	Haftada Birden Fazla	17	77,3
	Haftada Bir	4	18,2
	15 Günde Bir	1	4,5
Sosyal Medya Üyelik Adı	Kendi Adıma	21	95,5
	Kendi Adıma Değil	1	4,5
İnternet Bankacılığı Kullanımı	Kullanıyorum	13	59,1
	Kullanmıyorum	9	40,9
İnternette Alışveriş Yapma Durumu	Yapıyorum	14	63,6
	Yapmıyorum	8	36,4
E-Vatandaşlık Hizmetleri Kullanımı	Kullanıyorum	16	72,7
	Kullanmıyorum	6	27,3
Toplam		22	100

Siber Zorbalığı Duyma ve Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumu

Katılımcıların 21’inin (%95,5) siber zorbalık kavramını duymuş olduğu görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların 21’inin (%95,5) daha önce siber zorbalığa maruz kalmış olduğu görülmüştür. Siber zorbalığa maruz kalanlar arasında bunun düzeyi ise daha çok (f=12; %57,1) orta olarak belirtilmiştir.

Tablo 3.

Siber Zorbalığı Duyuma, Daha Önce Siber Zorbalığa Maruz Kalma ve Bunun Düzeyi İle İlgili Bulgular

Soru	Cevaplar	<i>f</i>	%
Siber Zorbalığı Duyuma Durumu	Evet	21	95,5
	Hayır	1	4,5
Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumu	Evet	21	95,5
	Hayır	1	4,5
Siber Zorbalık Yaşama Düzeyi	Az	3	14,3
	Orta	12	57,1
	Yüksek	6	28,6
Toplam		22	100

Siber Zorbalık İle İlgili Detaylı Analizler

Siber zorbalık ile ilgili detaylı sonuçlar elde etmek amacıyla yapılan nitel analizler sonucunda ilk olarak yaygın zorbalık türü ve yaşanan duygu temalarına ait sonuçlar Tablo 4'te detaylı olarak verilmiştir.

Tablo 4.

Yaygın Zorbalık Türü ve Yaşanan Duygu Temalarına Ait Sonuçlar

Tema	Alt Tema	Kodlamalar	<i>f</i>	%		
Yaygın Zorbalık Türü	Maruz Kalınan Siber Zorbalık	Hakaret	5	22,7		
		Kişisel bilgi, resim vb. paylaşılması	4	18,2		
		Cinsel taciz	3	13,6		
		Hesabın (sosyal medya vb.) ele geçirilmesi	3	13,6		
		Profil taklidi	2	9,1		
		Dolandırıcılığa teşebbüs	2	9,1		
		Kredi kartı bilgilerinin çalınması	2	9,1		
	Duyum Alınan Siber Zorbalık	Maddi zarar görme	7	31,8		
		Hesap ele geçirme	4	18,2		
		Cinsel taciz	4	18,2		
		Profil taklidi	2	9,1		
		Kişisel bilgilerin izinsiz paylaşımı	2	9,1		
		Yaşanan Duygu	Yaşanan Duygular	Sinirlenme (kırgınlık)	13	59,1
				Üzüntü duyma	12	54,5
Kötü hissetme ve korku	8			36,4		
Huzursuzluk	7			31,8		
Kınama	3			13,6		
Güvensizlik ve şüphecilik	2			9,1		
Kendini sorgulama	1			4,5		
Utanma	1	4,5				

Tablo 4'ün incelenmesi sonucunda toplam 22 katılımcının 21'inin (%95) bir tür siber zorbalığa maruz kaldığı görülmektedir. Bunların içerisinde en yaygın olanlar ise hakaret, kişisel bilgilerinin veya resimlerinin kendilerinin izni olmadan paylaşılması, cinsel taciz ve hesaplarının ele geçirilmesi olmuştur. Hakaret ile ilgili olarak K3'ün ifadeleri şu şekildedir:

“Facebook üzerinden yapılan bir paylaşım yorum yapmam üzerine tanımadığım bir kullanıcı tarafından hakarete uğradım.”

Kişisel bilgi, resim vb. izinsiz olarak paylaşılması ile ilgili olarak K4'ün ifadeleri şu şekildedir:

“Sosyal medya hesabımdaki ve çalıştığım kurumun web sayfasındaki fotoğraflarım alınarak bir video oluşturulmuş.”

Hesabın ele geçirilmesi ile ilgili olarak K1'in ifadeleri şu şekildedir:

“Kuzenimin adına konuşuyormuş gibi bir hesabı beğenmem istendi. Beğeniyi tıklayınca kişisel hesabıma ulaştılar.”

Ayrıca, katılımcıların duyum alınan siber zorbalık alt temasına ait ifadeleri içerik analizine tabi tutulduğunda en fazla (azalan sırayla olmak üzere) maddi zarar görme, hesap ele geçirme, cinsel taciz, profil taklidi ve kişisel bilgilerin izinsiz paylaşımı duyumları aldıkları görülmüştür. Maddi zarar görme duyumları ile ilgili olarak K17'nin ifadeleri şu şekildedir:

“Öğretmen arkadaşımın adına kredi çekildiğini, hesaplarının boşaltıldığını duydum.”

Hesap ele geçirme ile ilgili olarak K15, K19 ve K20'nin ifadeleri şu şekildedir:

“Arkadaşımın hesabını ele geçirdiler ve arkadaşımın hesabını geri alması için para talep etmişlerdi. Arkadaşım da vermeyerek yeni hesap açtı” (K15).

“Bir öğretmen arkadaşımın profil resmi yerine uygunsuz bir fotoğraf değişikliği yapıldı. Kendisi çok etkilendi” (K19).

“Evet duydum. Arkadaşımın facebook şifresini ele geçirip listesindeki kişilerden para istediler. Arkadaşım profilindeki kişilere tek tek onun kendisi olmadığını söyledi. Yeni bir profil oluşturdu” (K20).

Bunlara ek olarak; katılımcıların yaşadıkları duyum alt temasındaki cevaplarının içerik analizinin yapılması sonucunda katılımcıların daha çok sinirlenme ve üzüntü duyma yaşadıkları görülmüştür. Katılımcıların yaşadıkları duygular ile ilgili ifadelerinden bazıları şunlardır:

“Durumu kızgınlıkla karşıladım. Olaydan zarar görebileceğimi düşündüm. Yüzük takarak (nişan yüzüğü) korunmaya çalıştım” (K15).

“Çok sinirlendim. Utandım. Öğrencilerim gördüyse diye endişelendim. Ne yapacağımı bilemedim. Çok etkilendim. Kim bilir insanlar benim hakkında ne düşündüler diye endişelendim. İnternette, bu tür insanlardan öğrendim” (K19).

“Olaydan büyük üzüntü duydum. Başkaları da siber saldırılara uğrayabildiği için güvende olmadığımı düşündüm” (K2).

“Aldatılmak, dolandırılmak istenmem hiç hoşuma gitmedi. Güven duymadım ve o günden sonra arkadaşlık sitelerine hiç girmedim, üye olmadım. Savcılık bilişim suçlarına yönlendirdi ama oradan da sabit bir suç oluşmadığı için takipsizlik kararı çıktı” (K6).

Yine nitel analiz sonucunda ortaya çıkan; önlem alma ve öneriler temalarına ait sonuçlar Tablo 5’te detaylı olarak verilmiştir.

Tablo 5.

Yaygın Zorbalık Türü ve Yaşanan Duygu Temalarına Ait Sonuçlar

Tema	Alt Tema	Kodlamalar	f	%	
Önlem Alma	Bilgili Old. İnanma	Hayır	14	63,6	
		Kısmen	6	27,3	
		Evet	2	9,1	
	Önleme Düşüncesi İle Yapılanlar		Hesapları daha güvenli hale getirme	13	59,1
			Kişisel bilgi yayınlamama veya azaltma	9	40,9
			İnternette alışveriş yapmama	8	36,4
			Hesap kapatma	7	31,8
			Sosyal medya ve sanal alışverişi azaltma	6	27,3
			Seminer vb. bilgilendirmelere katılma	2	9,1
			Wifi ağlarına bağlanmama	1	4,5
	Şifre Değiştirme Durumu		Evet	8	36,4
			Sık sık	6	27,3
			Zaman zaman	5	22,7
			Hayır	2	9,1
Alışveriş Güvenliği		Gerektiğinde	1	4,5	
		Dikkat ediyorum	11	50,0	
		Alışveriş yapmıyorum	8	36,4	
Öneriler	Yapılması İstenenler	Yapıyorum ama yine de güvenmiyorum	3	13,6	
		Cezalar arttırılmalı	9	40,9	
		Eğitim verilmeli	8	36,4	
		Teknik önlemler alınmalı/arttırılmalı	5	22,7	
	Eğitim, Bilg. vb. İsteme		Paylaşımlara dikkat edilmeli	4	18,2
			Güvenli alışveriş yapılmalı	3	13,6
			Kesinlikle isterim	12	54,5
			Evet isterim	5	22,7

Tablo 5'in incelenmesi sonucunda siber zorbalık ile ilgili olarak katılımcıların 14'ü yeteri kadar bilgili olmadığını, 6'sı kısmen bilgili olduğu ve 2'si yeteri kadar bilgili olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların yazmış oldukları ifadelerden bazıları şunlar olmuştur:

“Hayır düşünmüyorum” (K15). “Yeterince bilgi sahibi değilim” (K8). “Oldukça bilgiliyim. Ama sürekli bilgilendirilmek gerektiğine de inanıyorum” (K22).

Katılımcıların siber zorbalığı önleme ile ilgili olarak daha çok hesaplarını daha güvenli hale getirdikleri ve kişisel bilgi yayınlamama veya bunları azaltma yoluna gittikleri görülmektedir. Bunun yanında internetten alışveriş yapmama, hesap kapatma, sosyal medya kullanımı ve sanal alışverişi azaltma, seminer vb. bilgilendirmelere katılma ve wifi ağlarına bağlanmama önlemleri almaktadırlar. Katılımcıların yazmış oldukları ifadelerden bazıları şunlar olmuştur:

“Önlem almayı kesinlikle düşündüm. Profilimdeki özel bilgileri gizledim” (K14).

“Tanımadığım insanları profilime eklemiyorum. Yakın çevremdekilere kişisel bilgi ve fotoğraflarını paylaşmamalarını söylüyorum” (K17).

“Hesabımı kapattım ve bir daha kendi adıma veya başka bir kullanıcı adıyla hesap açmadım” (K2).

“Tanımadığım insanlarla muhatap olmuyorum ve sosyal medya bilgilerimi kilitliyorum” (K13).

Katılımcıların 8'inin evet, 6'sının sık sık, 5'inin zaman zaman, 2'sinin hayır ve 1'inin gerektiğinde cevabı verdikleri görülmüştür. Katılımcıların yazmış oldukları ifadelerden bazıları şunlar olmuştur:

“Evet. Yüksek güvenli şifreler oluşturdum” (K3).

“Evet, önlemler alıyorum. Sık sık şifre değiştiriyorum” (K16).

“İnternet üzerinden çok ender alışveriş yaptığım için şifremi değiştirmedim” (K20).

“Pek değiştirmem fakat zor şifreler kullanırım” (K17).

Alışveriş güvenliği ile ilgili olarak ise katılımcıların 11'inin dikkat ediyorum, 8'inin alışveriş yapmıyorum, 3'ünün ise alışveriş yapıyorum ama yine de güvenmiyorum cevabı verdikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların ifadelerinden bazıları şunlar olmuştur:

Alışveriş yaptığım sitenin güvenliğine dikkat ediyorum. Fakat yine de hiçbirine çok fazla güvenmiyorum” (K14).

“Kesinlikle sanal kart kullanıyorum. Alacağım eşyanın limiti kadar limit aktarımı (belirlemesi) yapıyorum. Alışverişimi böyle yapıyorum” (K16).

Öneriler teması içerisinde; katılımcıların 9’u cezalar arttırılmalı, 8’i eğitim verilmeli, 5’i teknik önlemler alınmalı veya arttırılmalı, 4’ü paylaşımlara dikkat edilmeli ve 3’ü güvenli alışveriş yapılmalı cevabını vermişlerdir. Katılımcıların ifadelerinden bazıları şunlar olmuştur:

“Çevre bilinçlendirilmelidir. Aile ve öğrencilere eğitim verilebilir. İnternet kullanımı ve internet sitelerinde yaş sınırı daha kontrollü hale getirilmelidir” (K4).

“Medyada kamu spotları, okullarda bilgilendirme yapılabilir. Bilişim konusunda ve bilişim suçları konusunda neyin kapsayıp kapsamadığı ile ilgili halk bilgilendirilebilir. Suçlular işa edilebilir” (K8).

“Paylaşımlara dikkat edilmeli. Özel bilgilerimi ve fotoğraflarımı hiçbir siteden paylaşım yapmayı düşünmüyorum” (K20).

Bunun yanında; eğitim, bilgilendirme vb. isteme ile ilgili olarak ise katılımcıların 12’si kesinlikle isterim, 5’i ise evet isterim cevabı vermiştir. 5 katılımcı ise bu soruya herhangi bir cevap vermemiştir. Katılımcıların ifadelerinden bazıları şunlar olmuştur:

“Evet. Bütün herkes haberdar edilmelidir. Bende kesinlikle bilgilenmek isterim” (K1).

“Kesinlikle evet. Mesela okullarda öğrencilere ve velilere seminerler düzenlenebilir. Alınacak önlemler hakkında bilgilendiren broşürler dağıtılabilir” (K14).

“Bu konuyla ilgili bilinçli kişilerce bilgi verilmesini isterim. Böyle önemli bir konuda anket düzenlediğiniz için teşekkür ederim” (K20).

Sonuç ve Tartışma

Araştırma sonucunda ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin siber zorbalık yaşama düzeyleri ve siber zorbalık ile başa çıkma stratejileri ile ilgili olarak önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Öncelikle katılımcıların tamamı sosyal medya üyeliğine sahiptir ve %95’i üyeliği kendi adıyla yapmıştır. Sosyal medya kullanım sıklığı ise daha çok haftada birden fazla şeklinde tespit edilmiştir. Katılımcıların dörtte üçü haftada birden fazla sayıda sosyal medya kullanmaktadır. Buna, haftada bir kullananların sayısı da dahil edildiğinde oran %95’e çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle katılımcıların %95’i haftada bir ve daha fazla sayıda sosyal medya kullanmaktadır. Bu durum, öğretmenler arasında sosyal medya kullanımının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

Ancak, yüksek oranda sosyal medya kullanımına karşın katılımcıların internet bankacılığı kullanımı, internette alışveriş yapma ve e-vatandaşlık hizmetleri kullanma oranlarının %59-

73 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Zira katılımcılar arasında internet bankacılığı kullananların oranı %59'dur. Katılımcıların %36'sı internetten alışveriş yapmamakta ve %27'si e-vatandaşlık hizmetlerini kullanmamaktadır. Dolayısıyla, öğretmenlerin internetten alışveriş ve hizmet almaya karşı daha mesafeli olduklarını söylemek mümkündür.

Katılımcı öğretmenlerin %95'i siber zorbalık kavramını duyduklarını ve buna maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuç Türkiye'de daha önce farklı kesimler üzerinde yapılmış olan çalışmaların tespitinden oldukça yüksektir. Nitekim Erdur-Baker ve Kavşut (2007) lise öğrencilerinin üçte birinin siber zorbalık yaşadığını belirtmiştir. Arıcak (2011), üniversite öğrencilerinde bu oranın %40 civarında olduğunu ifade etmiştir. Burnukara (2009), Baştürk vd. (2015) ve Temel (2015) ise yaptıkları çalışmalarda ortaokul ve lise öğrencileri arasında %10 civarında siber zorbalık mağduriyeti olduğunu bulgulamışlardır. Ancak, çalışmamız öğretmenler üzerinde olduğu için katılımcıları bunlardan farklıdır ve literatürde öğretmenlerin siber zorbalık düzeyleri ile ilgili bilgi yer almamaktadır.

Ayrıca; yaşadıkları siber zorbalık düzeyini, öğretmenlerin yaklaşık %60'ı orta düzeyde olarak tanımlamıştır. Ancak, katılımcıların yaklaşık %30'u yaşadığı olayı yüksek düzeyde tanımlamıştır. Dolayısıyla, öğretmenlerin internetten alışveriş ve hizmet almaya yönelik mesafeli olmalarını yaşadıkları bu olumsuz tecrübelerle bağlamak mümkündür.

Katılımcıların maruz kaldıkları siber zorbalık davranışlarının neler olduğu ile ilgili olarak ise öğretmenler daha çok hakaret, kişisel bilgi ve resim benzeri bilgilerinin istekleri olmadan paylaşılması, cinsel taciz ve hesaplarının ele geçirilmesi davranışlarına maruz kalmışlardır. Her 5 katılımcıdan birinin hakarete maruz kalması önemli bir sonuç olarak tespit edilmiştir. Yine katılımcıların yaklaşık 15'i kişisel bilgilerinin izinsiz olarak paylaşılması, cinsel taciz ve hesaplarının ele geçirilmesi zorbalıklarına maruz kalmışlardır. Ayrıca katılımcıların yaklaşık %10'unun profil taklidi, dolandırıcılığa teşebbüs ve kredi kartı bilgilerinin çalınması ile karşı karşıya kalması siber zorbalığın yaygınlığı hakkında düşündürücü bilgiler sunmuştur.

Siber zorbalığın yaygınlığı yanında, katılımcı öğretmenlerin yaklaşık %87'sinin siber zorbalık yaşamış bir insana şahit olmaları da siber zorbalığın yaygınlığının düşündürücü boyutlarda olduğu yargımızı desteklemiştir. Öğretmenlerin yaklaşık üçte biri etraflarında maddi zarara yol açan bir siber zorbalığa şahit olmuşlardır. Yine yaklaşık 5'te biri hesap ele geçirme ve cinsel taciz vakaları ile karşılaşmışlardır. Ayrıca, profil taklidi ve kişisel bilgilerin paylaşımı duyum alınan diğer zorbalık olayları olmuştur. Dolayısıyla, siber zorbalık oldukça yaygın bir durumdur.

Siber zorbalığa uğrayan öğretmenlerin yarısından fazlası kızgınlık ve üzüntü yaşamaktadırlar. Bu duyguları ise daha çok kendini kötü hissetme ve korku ile huzursuzluk takip etmektedir. Bunları yaşadığını ifade eden öğretmenlerin oranı üçte birden fazladır. Ayrıca, bunlar kadar olmasa da öğretmenlerin yaşadıkları diğer yaygın duygular kınama, güvensizlik ve şüphecilik içine düşme, kendini sorgulama ve utanma olmuştur.

Oldukça yaygın olduğu ve öğretmenleri derinden etkilediği tespit edilen siber zorbalık olayları karşısında öğretmenlerin önlem almayı düşünüp düşünmedikleri ve düşünüyorlarsa bunların neler olduğu ile ilgili olarak da ise öğretmenlerin yaklaşık %91'i siber zorbalığa karşı önlem almada bilgili olduğunu düşünmemekle birlikte ve tamamı önlem almaya çalışmaktadır. Önlem alma amacıyla yapılanlar ise daha çok hesapları daha güvenli hale getirmedir. Öğretmenlerin yaklaşık %60'ı bunu yaptığını ifade etmiştir. Bundan sonra en fazla yapılanlar ise kişisel bilgileri yayınlamama veya azaltma, internetten alışveriş yapmama ve hesap kapatmadır. Zira bunları yaptığını ifade edenlerin oranı yaklaşık %30-40 arasında değişmiştir. Ayrıca, sosyal medya kullanımı ve sanal alışverişi azaltma, seminer vb. katılma ve wifi ağlarına bağlanmama gibi önlemlere de başvurulduğu görülmüştür.

Öğretmenler almış oldukları diğer tedbirlerin yanında, siber zorbalığa önlem olarak (%91 oranında olmak üzere) şifrelerini değiştirmektedir. Yaklaşık %30'u ise bunu sık sık yapmaktadır. Ancak, yaklaşık olarak her üç öğretmenden birinin şifre değiştirmeyi seyrek olarak yapması önemli bir eksiklik olarak tespit edilmiştir. Bunun yanında yine öğretmenlerin internet güvenliği ile ilgili davranışlarını tespit etmek üzere sorulan alışveriş güvenliği ile ilgili olarak ise katılımcıların yaklaşık üçte ikisinin dikkat ederek alışveriş yaptığı, geriye kalan üçte birinin ise alışveriş yapmayı bırakarak önlem almayı seçtiği görülmüştür.

Son olarak, katılımcıların siber zorbalığın önlenmesi için yapılmasını önerdikleri yaptırımlar ise cezaların arttırılması ve eğitim verilmesi olmuştur. Öğretmenlerin yaklaşık %40'ı cezaların arttırılması ve eğitim verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca, her beş öğretmenden birisi teknik önlemler alınması veya bunların arttırılması gerektiğini, paylaşımlara dikkat edilmesini ve güvenli alışverişe önem verilmesini belirtmiştir. Buna ek olarak öğretmenlerin yaklaşık %77'si herhangi bir bilgilendirme faaliyetine katılmak istediğini ifade etmiştir. Daha da önemlisi katılmak isteyenlerin %70'i bunu kesinlikle istediğini vurgulamıştır. Dolayısıyla, öğretmenler siber zorbalık konusuna büyük önem vermekte ve çeşitli yaptırımlar ve eğitim yoluyla mücadele edilmesini düşünmektedirler.

Yapılan araştırma ve elde edilen sonuçlara bağlı olarak aşağıdaki önerilerde bulunmak mümkündür:

1. Siber zorbalığın önlenmesi ve yaygın bir olgu olmasının önüne geçilmesi için yetkili tüm devlet kurumları nezdinde çalışmalar yürütülmeli, mevcut çalışmalar arttırılmalıdır. Özellikle; İçişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı bünyesinde önleme, bilgilendirme ve eğitim ile cezaları arttırıcı çalışmalar yapılmalıdır.
2. Sonuçlar içerisinde detaylı olarak belirtildiği üzere öğretmenler yapmış oldukları iş ve muhatap oldukları kitle nedeniyle siber zorbalığa toplumun pek çok kesiminden daha fazla hedef olabilmektedirler. Ancak, MEB'in bunu önleme ile ilgili somut bir çalışması bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu durumun önlenmesi ve yaşanan olayların bir daha yaşanmasının önüne geçilmesi için MEB tarafından somut çalışmalar yapılmalıdır.
3. Ayrıca, öğretmen ve öğrencilerin siber zorbalık yaşamamaları için Millî Eğitim Bakanlığı tarafından seminer vb. çalışmalar yürütülmelidir. Ayrıca, ilgili olabilecek derslerin müfredatlarına siber zorbalık konuları yerleştirilmelidir.
4. Güçlü şifreler oluşturma ve sık değiştirmenin önemi ile ilgili olarak bilgilendirme faaliyetleri yürütülmelidir.
5. İnternette alışveriş, internet bankacılığı ve e-vatandaşlık hizmetleri ile ilgili olarak bunların sağladığı kolaylıklar ve dikkat edilmesi gerekenler konusunda bilgilendirmeler yapılmalıdır.

Böylece teknolojinin sürekli olarak geliştiği ve hayatımız içerisinde önemli kolaylıklar sağlayarak vazgeçilmez hale geldiği günümüzde bu imkanlardan daha etkin bir biçimde faydalanılabilecek ancak beraberinde getirebileceği olumsuzlukların azaltılması sağlanacaktır.

Kaynaklar

Arı, A. (Ed.) (2015). *Araştırma yöntemlerine giriş*. Konya: Eğitim.

Arıcak, O. T. (2011). Siber zorbalık: gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi*, 2(6), 10-12.

Arıcak, O. T., Kınay, H., & Tanrıkulu, T. (2012). Siber zorbalık ölçeğinin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 101-114.

- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2010). Sanal zorba/kurban ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış Dergisi*, 19, 1-17.
- Aydın, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Konya: Eğitim.
- Baki, A. & Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 1-21.
- Baştürk, E., Sayımer, Ş., & Ergül, S. (2015). Ortaokul öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ve siber zorbalık deneyimleri: Ankara örneği. *Global Media Journal TR Edition*, 5(10), 71-86.
- Bayram N. & Saylı M. (2011). *Üniversite öğrencileri arasında siber zorbalık davranışı*. Suç Önleme Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Bursa.
- Burnukara, P. (2009). *İlk ve orta ergenlikte geleneksel ve sanal akran zorbalığına ilişkin betimsel bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdur Baker, Ö. & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, 27, 31-42.
- Internetlivestats (2017). <http://www.internetlivestats.com/internet-users/> adresinden erişilmiştir.
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel.
- Mishna, F., Cook, C., Gadalla, T., Daciuk, J., & Solomon, S. (2010). Cyber bullying behaviors among middle and high school students. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80(3), 362-374.
- Özer, G. (2016). *Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık yaşama düzeyleri ile siber zorbalığın öğrenciler üzerindeki etkileri ve öğrencilerin siber zorbalıkla baş etme stratejileri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sakallı, H., & Çiftçi, S. (2016). Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Adnan Menderes Üniversitesi örneği. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 6(2), 100-128.
- Streb, C.K. (2010). *Exploratory case study*. California: SAGE.

- Temel, Y. (2015). *Ortaöğretim öğrencilerinde siber zorbalık davranışları/mağduriyetleri ve öğretmenler ile okul yöneticilerinin farkındalıkları*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Tuna, F. (2016). *Sosyal bilimler için istatistik*. Ankara: Pegem Akademi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2016). *TÜİK*, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779> adresinden erişilmiştir.
- Ümmetler-İlhan, A. (2016). *Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık ve internet saldırganlık düzeyleri ile sosyal medyaya ilişkin tutumlarının incelenmesi: Çekmeköy örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Walvare, M., & Heirman W. (2011). Cyberbullying: Predicting victimisation and perpetration. *Children & Society*, 25, 59–72.
- Yaman, E., & Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 819-833.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. İstanbul: Seçkin.